

Rietland

Een meer dan drie meter brede rietvegetatie noemen we rietland. De oppervlakte van een rietland varieert. Soms gaat het om een met riet begroeide hoek van een boezemwater, drijvend op het wateroppervlak. In andere gevallen betreft het een grote aaneengesloten rietoppervlakte met een vaste bodem. De grotere rietlanden zijn vaak commercieel in gebruik. Riet werd en wordt nog steeds voor diverse doeleinden gebruikt. Dekriet voor rieten daken, bladriet als strooisel in de stal.

In een rietland dat droger en steviger wordt en waar geen beheer plaatsvindt ontkiemen bomen en ontstaat op den duur broekbos. Vindt er een maaibeheer of begrazing plaats, dan vormt zich een steeds droger en steviger rietland met een steeds dikkere bodem. In een rietland met een drijvende bodem vestigen zich vaak allerlei mossen. Vooral veenmosses houden goed regenwater vast. In het midden van een veenmosrietland ontstaat een regenwaterbel. Hier groeien andere plantensoorten dan vlak langs de waterkant. Deze plek is ook minder voedselrijk waardoor het riet laag blijft. In de loop van de tijd wordt het riet steeds ijler en verdwijnt soms zelfs. Zo ontstaat er veel variatie in het rietland: allerlei overgangen van nat naar droog en van voedselrijk naar voedselarm. Daardoor zijn er veel soorten planten, insecten, zoogdieren en broedvogels aanwezig. Door verschillen in uitgangssituatie en beheer ontstaan diverse ontwikkelingsstadia. Deze lopen uiteen van puur dicht riet, via open rietland met een groot aantal plantensoorten (bloemrijke soorten, dan wel ruigtesoorten) en veenmosrietland (met vooral veenmos) naar broekbos (met hooguit een klein aandeel riet) en bloemrijk grasland zonder riet. Zie bijlage 4 'Beheerschema Riet- en Moerasland' in hoofdstuk 10.

Doelstellingen

- bloemrijke vegetatie
- riet- en moerasvegetatie
- broedplaats voor riet- en moerasvogels
- voedselgebied en verplaatsingsroute voor zoogdieren, vogels en insecten
- middel tegen oeverafslag

Winst voor de natuur

In een rietvegetatie komen plantensoorten voor als riet, grote lisdodde en koninginnenkruid. Het aantal soorten neemt toe met de breedte van het rietland en de openheid van de vegetatie. Het gaat om soorten als veenmos, haarmos en diverse orchideeën, zoals de rietorchis. In rietvegetaties broeden zangvogels, zoals kleine karekiet – ook in jaarlijks gemaaid riet – en rietzanger – alleen in overjarig riet. In meer grazige rietlanden broeden ook weidevogels zoals watersnip en slobbeend. Hoe gevarieerder de vegetatie, des te meer soorten komen er voor. Zijn in het rietland voldoende natte plekken aanwezig, dan broeden er soms ook zeldzame rietvogels, zoals waterral en roerdomp. Bunzing en hermelijn zoeken naar voedsel in rietpercelen en planten zich hier ook voort. Een goed onderhouden rietland draagt bij aan de variatie en kwaliteit van het landschap.

Meest geschikte lokaties

- in de buurt van andere rietlanden: planten en dieren vinden zo'n rietland eerder dan wanneer dit geïsoleerd ligt;
- langs wegen, onder hoogspanningsleidingen, in de buurt van bosjes en bebouwing: daar broeden toch al weinig weidevogels, deze blijven vaak ook uit de buurt van rietlanden;
- langs fiets- en wandelpaden: hier kunnen recreanten genieten van de natuur in het rietland.

Jaap Honingh, melkveehouder te Zuiderwoude (NH): "Ik heb in totaal één hectare rietland. Eén stukje rietland maai ik al 25 jaar lang jaarlijks na 1 augustus. Het gemaaide spul gebruik ik als strooisel onder de schapen en het jongvee. In dat rietlandje staan 48 soorten planten. Ik wil principieel geen geld voor natuur. Natuur hoort er gewoon bij. Ik geniet van de kleuren van bloeiende bloemen en de variatie in de plantengroei. En ik ben blij als ik de motorzeis uit kan zetten. Met de vork en de hark in het riet ben ik in mijn element."

Beheer van een rietland

Voordat u met de aanleg en het beheer van een rietland aan de slag gaat moet u bedenken welk eindresultaat u wilt bereiken en wat u daarvoor moet doen of laten. Zie hiervoor het schema voor rietlandbeheer, bijlage 4 in hoofdstuk 9. De hierin genoemde maatregelen kunt u niet allemaal op dezelfde plek uitvoeren. Voorbeelden van mogelijke maatregelen zijn: verwijderen van afval en van bomen en struiken, periodiek en/of gefaseerd maaien van de vegetatie, afkrabben of afplaggen van de bodem. Vaak is het gewenst om in het rietland ook kleine elementen aan te leggen, zoals hopen riet en maaisel. Dat verhoogt de kansen op de aanwezigheid van reptielen, zoals ringslang. Ook zoogdieren, bijvoorbeeld bunzing en vogels, zoals bergeend, profiteren hiervan.

• Verwijder afval

Soms is in een al enige tijd niet meer beheerd rietland afval aanwezig. Vaak ligt dit in de weg bij het maaien. Het kan schade aan maaimachines en letsel bij mensen veroorzaken. Vooral rollen oud prikkeldraad en gaas, oude hekpalen en restanten van oude beschoeiingen leveren problemen op. Het is aan te bevelen het afval op te ruimen voordat u een rietland in beheer neemt. Oud riet en/of hooi kunt u op hopen zetten, mits ze niet teveel ruimte innemen. Soms is het afval te groot en te zwaar om af te voeren, zoals half weggezakte autowrakken en oude boten. Maak hierop composthopen met maaisel van het rietland. De beste tijd om afval te verwijderen is de periode augustus tot en met oktober. Dan is de kans dat u broedvogels verstoort gering en kunnen in het rietland aanwezige dieren nog vóór de winter een andere plek opzoeken. De nazomer heeft als voordeel dat het land meestal beter te berijden is met een trekker of kleine kraan.

• Haal bomen weg

Zonder beheer veranderen rietlanden op termijn in bos. Wilt u het rietland als zodanig in stand houden, verwijder dan boomopslag. Op een enkele plaats kunt u een wilg sparen. Deze boomsoort blijft tamelijk laag en biedt sommige vogels in het voorjaar een zangplek. Als u bomen spaart, dan kan dat het beste in de buurt van wegen of bebouwing. U komt daarmee tegemoet aan de eisen van dieren die juist een open landschap nodig hebben, zoals weidevogels.

• Verwijder bramen

Bramen zijn nuttig voor vogels en insecten, maar een veld vol bramen zal uiteindelijk in bos veranderen. Verwijder bramen door deze te maaien, bijvoorbeeld met een eenassige trekker, bosmaaier of zeis. Leg eventueel 's winters droog riet op de bramenstruiken leggen en steek dit in brand. U heeft daarvoor wel een vergunning nodig van de politie. De verbrande resten zijn gemakkelijk af te maaien. Maai de plekken die u op deze manier heeft behandeld minimaal drie jaar lang twee keer per zomer (in de tweede helft van juni en augustus) en voer het maaisel af. De bramen zullen grotendeels verdwijnen.

• Voer een maaibeheer uit

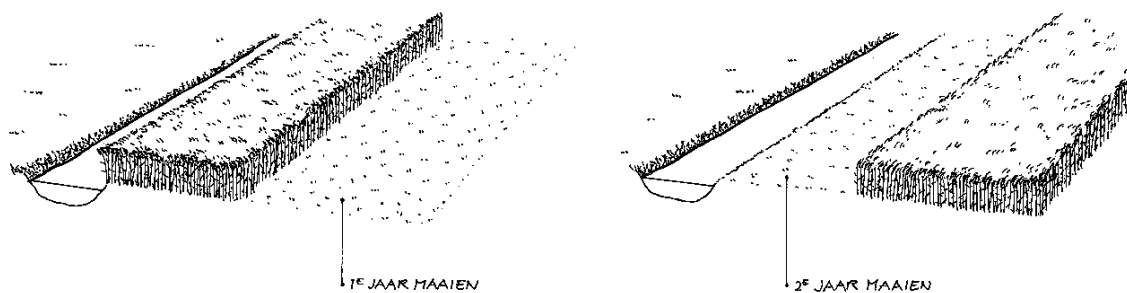
Richt u het beheer op bepaalde plantensoorten, kijk dan eerst naar de uitgangssituatie. Is het rietland verruigd, dan kunt u dat in 3 tot 5 jaar versralen door het tweemaal per zomer te maaien en het maaisel af te voeren. Doe dit in de tweede helft van juni en in augustus. Allerlei hoge en vaak minder gewenste plantensoorten doorstaan dit maairegime slecht. Andere soorten planten, die kleiner zijn of later in de zomer groeien, krijgen meer ruimte om te ontkiemen en tot bloei te komen. Als de uitgangssituatie hiervoor geschikt is, vestigen zich binnen enkele jaren allerlei interessante planten, bijvoorbeeld orchideeën. Komen enkele van de gewenste soorten eenmaal in het rietland voor, dan is het zaak nog maar eenmaal per jaar te maaien, bij voorkeur pas na 1 augustus. Blijft u vóór augustus maaien, dan verdwijnen kwetsbare soorten als zonnedauw, varens en de meeste orchideeën juist weer. Ze hebben dan nog geen tijd gehad om zaad te zetten en voedingsstoffen in de wortels op te slaan voor de winterrust. Maait u vóór 1 augustus, dan groeit er nog nagewas op het rietland. Dat belemmert veel plantensoorten het jaar erna te ontkiemen of opnieuw uit te groeien.

Is het rietland bloemrijk met veel interessante plantensoorten, dan bestaat het beheer vaak uit

eenmaal per jaar maaien tussen half augustus en half september. Na 10 tot 25 jaar ontstaat een soortenarme begroeiing met veel veenmos en haarmos. De bodem is zuur geworden door het maaien en afvoeren en door de isolatie van het polder- of boezemwater. Ingrepen zijn gewenst, zoals bekalken in bloemrijk rietland, of afgraven of begreppelen in veenmosrietland. Is het rietland voedselrijk, dan kan het nodig zijn twee maal per jaar te maaien. In dat geval is het beter een ontwikkeling in te zetten naar bloemrijk grasland.

Bestaat de begroeiing overwegend uit riet, maai deze dan in de winter na het invallen van de vorst. Maai jaarlijks of eens in de twee of drie jaar om verruiging te voorkomen. Voer het maaisel af of zet dit op een hoop. Voorkom versterking van broedvogels en maai vóór 1 februari. Voer het maaisel af vóór eind maart.

Bij een beheer gericht op rietvogels is het de bedoeling dat er zoveel mogelijk riet blijft staan. Voorkom boomgroei door een aantal plekken eens in de drie jaar te maaien. Staan er veel jonge bomen, maai dan minimaal eens in de twee jaar. De bomen worden anders te dik om met de maaimachine doorheen te komen.

Voorbeeld van een maaischema van rietland

• Verwerk het maaisel

Maait u in augustus, verwerk het maaisel dan tot hooi of stro. Het in de herfst, september tot en met november, gemaaid 'bladriet' (met het blad er dus nog aan) kan beter eerst wat drogen voor het als stalstrooisel wordt gebruikt.

Na de eerste vorst in december is het blad van het riet gevallen en zijn de meeste planten die tussen het riet groeien afgestorven. De kale rietstengel die dan overblijft is het meest duurzaam en daarom in trek om daken mee af te dekken: het zogenaamde 'dekriet' of 'harde riet'. Een professionele rietsnijder is echter niet geïnteresseerd in het oogsten van kleine oppervlakten. Bovendien moet de kwaliteit van het riet goed zijn.

Het riet dat tussen december en april wordt geoogst, is ook geschikt als stro. Het neemt uitstekend vocht op. Sommige boeren halen het eerst door een opraapwagen of laten het een tijdje op een bult op het erf staan om het wat brosser te laten worden. Het gaat dan gemakkelijker door een mestverspreider. Er zijn ook boeren die het rechtstreeks, soms vermengd met ruige mest, als een soort groenbemester over het grasland uitspreiden. Ook gebruiken boeren riet soms als ondervloer voor bulten ruige mest of als stro in moderne potstallen. Wel maaien, maar niet opruimen van het maaisel leidt tot verruiging van het rietland. Dit is dan ook niet aan te bevelen. Verbranden van het ongemaaid riet of van het op de grond liggende maaisel heeft voornamelijk negatieve gevolgen voor de natuur in het rietland. In deze gevallen kunt u het riet beter laten staan. Het is wel verstandig regelmatig de jonge bomen uit het rietland te verwijderen.

• Begraas niet of extensief

Begrazing hoeft niet slecht te zijn voor een rietland. Pas deze beheersvorm alleen toe als er gewoon grasland grenst aan het rietland. De mogelijke nadelige effecten hangen af van de aard van de vegetatie en van de intensiteit en de duur van de begrazing. Sommige vegetatietypen verdwijnen juist bij het achterwege blijven van begrazing. Vaak is de begrazing echter te intensief. Veel plantensoorten in rietpercelen bloeien pas in juli of augustus. Ze komen nooit tot bloei en vormen geen zaad als ze jarenlang al in mei of juni worden afgevreten of vertrapt. Varens en heidesoorten kunnen ronduit slecht tegen begrazing in de zomer en verdwijnen als eerste.

Begrazing gaat altijd samen met vertrapping en bemesting. Een geringe mate van vertrapping zorgt voor kale plekken waar planten kunnen ontkiemen. Bovendien helpt vertrapping enigszins tegen bodemverzuring: de voedselrijkere ondergrond komt boven. Hierdoor blijven bepaalde bloemrijke stadia van rietland langer aanwezig en gaan deze minder snel over in soortenarme en zure stadia. Door vertrapping ontstaan ook plaatselijk bulten en natte plekken of blijven langer in stand. Voor een geringe mate van bemesting door de begrazing geldt in feite hetzelfde. Het is niet slecht voor de natuur. Kortom, begrazing kan voor veel variatie zorgen, maar het vaststellen van de gewenste aantallen vee is niet eenvoudig. In het algemeen geldt dat enige onderbegrazing te prefereren is boven overbegrazing. Een keertje te veel begrazing is op zich geen probleem. Jaren achtereenvolgens overbegrazen leidt echter tot een weinig interessante begroeiing waarin vooral algemene soorten uit de grassenfamilie overheersen. In voorjaar en zomer afgrazen -of maaien- stimuleert vooral de groei van deze soorten. Schapenbegrazing in een rietland is meestal niet aan te bevelen. Schapen trappen de grond niet open, maar zorgen voor een dichte bodem waarvan algemene grassoorten profiteren.

Stuur de begrazing door een permanent hek of tijdelijk schrikdraad te plaatsen. Plaatst u een hek te ver het rietland in, dan gaat het meestal snel kapot. De palen staan dan in te slappe grond. Plaatst u het wat verder het grasland in, dan treedt opbrengstverlies op. Voor de natuur betekent dit echter winst, deze ontplooit zich beter in deze scharnierzone. Een typisch Nederlandse oplossing is het graven van een slootje tussen rietland en grasland. Dit oogt fraaier dan een hek, maar vergt vaak meer onderhoud. Sloten groeien snel dicht en moeten jaarlijks worden geschoond. Zo niet, dan verliezen ze hun functie als veekering. Een groot nadeel van het graven van een sloot is dat de scharnierzone grotendeels verdwijnt.

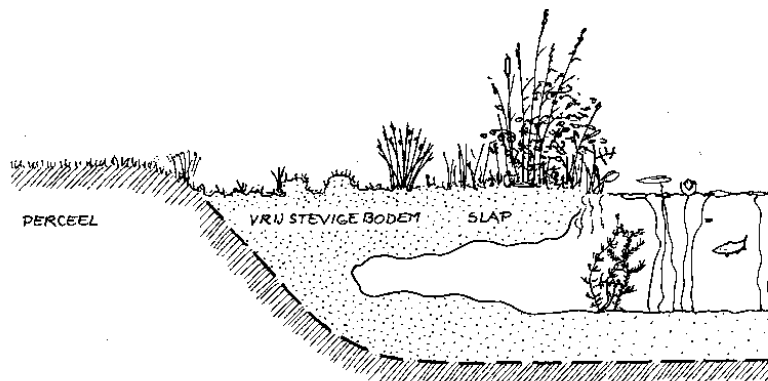
Met een verplaatsbaar raster of schrikdraad kunt u zelf bepalen wanneer het vee het rietland in mag. Maak in een vaste afrastering eventueel afsluitbare openingen. Een gunstig beheer is: in augustus/september maaien van rietland en in scharnierzone, gevolgd door het afvoeren van het maaisel. Daarna een niet te intensieve nabeweidings.

• Graaf te voedselrijke bodem af of leg greppels aan

De bodem kan zo voedselrijk zijn dat begrazen en maaien niet meer helpt, bijvoorbeeld door te sterke verzuring of verdroging. Is dat het geval, begreppel het rietland of graaf een deel van de bodem af. Leg eventueel elders op uw bedrijf een nieuw rietland aan. Het zure regenwater stroomt door de greppels weg en komt er neutraal of basisch polder- of boezemwater in het rietland. Gedeelten weggraven, bij voorkeur op de meest verzuurde plaatsen, is te verkiezen boven alles in één keer vergraven. De randen van een breed rietland zijn altijd minder verzuurd dan de middelste delen. Graaf deze randen bijvoorbeeld niet weg. Er dient wel een open verbinding met de sloot te zijn. Anders blijft het regenwater in kommen staan en treedt er al snel weer verzuring op. Voordeel is dat op luwe plaatsen snel verlanding optreedt en, langs breder water, afslag wordt voorkomen.

• Houd de scharnierzone tussen riet en gras in stand

Rietkragen op een drijvende bodem zijn met een zogenoemde 'scharnierzone' verbonden met de vaste grond. Soms ligt er een smal slootje tussen rietkraag en vaste wal. Dan is deze zone afwezig. De scharnierzone heet zo omdat bij een wisselend waterpeil het rietland op en neer kan bewegen maar toch vast blijft zitten. Bij een hoog waterpeil kan deze zone onder water staan. Raster de scharnierzone af omdat anders vertrapping van de bodem plaatsvindt.

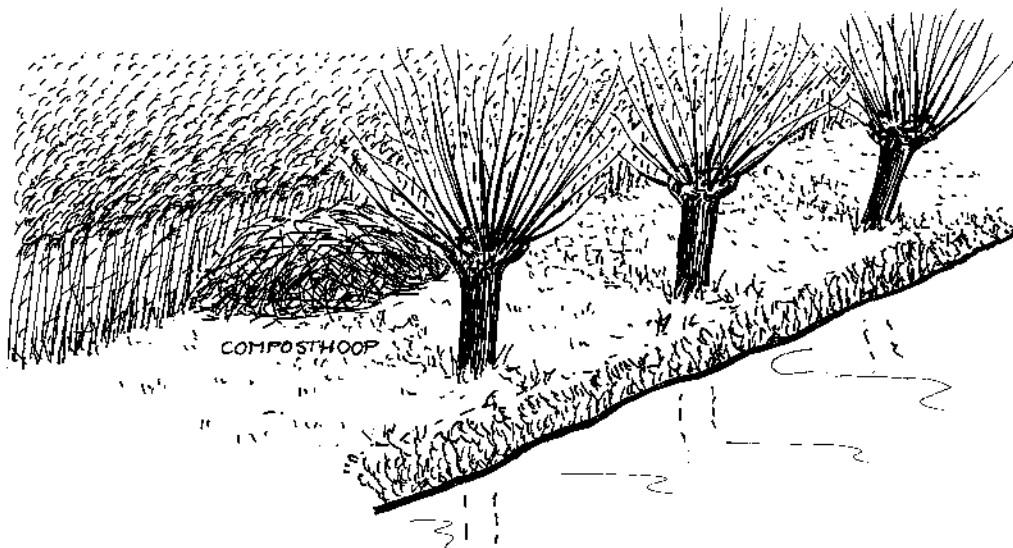

Doorsnede van de rand van een rietland met scharnierzone

- **Zet een broei- of composthoop op**

Steeds vaker wordt maaisel op hopen gezet. Het beste is een deel van het maaisel af te voeren en een deel te gebruiken om composthopen op te zetten. Vul deze jaarlijks of om de paar jaar bij. Wordt de hoop erg groot, spreid de compost al dan niet vermengd met mest uit over een graslandperceel.

Maaisel dat in de periode juni tot november meteen na het maaien op hopen wordt gezet, is vrij vochtig. Dit verteert sneller dan het harde en droge riet dat in januari tot maart wordt geoogst. Composthopen zijn bij bergeenden en wilde eenden in trek als plek om te nestelen. Allerlei soorten zoogdieren en insecten vinden er een schuilplaats, vooral als onderin de hoop takken en boomstobben zijn verwerkt. De voor de mens ongevaarlijke ringslang, die vooral kikkers en muizen eet, zet soms eieren af in vochtige composthopen. Door de broeiwarmte komen deze uit. Het broeieffect wordt versterkt door wat vaste mest in de hoop te verwerken. Het is uiteraard ongewenst composthopen aan te leggen op plaatsen met een waardevolle vegetatie. Vooral plekken waar in het verleden afval, oud hooi of een dikke laag bagger is gestort komen in aanmerking. Dat geldt ook voor verdroogde of verzuurde plekken, bijvoorbeeld als hier veel haarmos groeit. Situeer de hopen met het oog op eventueel schouwwerk en mogelijke afslag minstens één meter uit de oever. Maak de hopen niet vlak langs wegen. De kans op het doodrijden van bijvoorbeeld ringslangen is daar groot.

Een composthoop in rietland

- **Bemest en bekalk pas als het echt nodig is**

Bemesting van een net ontwikkeld bloemrijk rietland is niet gewenst. Dat geldt ook voor een rietland waar achterstallig onderhoud wordt weggewerkt. Een oud rietland verlandt, bij een voortgezet beheer van maaien en afvoeren kan de bodem sterk verzuren en enigszins verdrogen. Afhankelijk van het gevoerde beheer is dit na 10 tot 25 jaar het geval. Het donkergroene haarmos bedekt soms de gehele bodem. Treedt er bovendien verdroging op, dan loopt de soortenrijkdom op dat moment meestal sterk terug. Groeien er geen kwetsbare soorten als zonnedauw, heidesoorten of orchideeën meer, dan komt zo'n rietland in aanmerking voor begreppelen en/of enige bemesting. Bekalk met 700 kg kalk per ha per jaar te of breng kalkrijke bagger op. Met bekalken of begreppelen gaat u verzuring tegen en stimuleert u een ontwikkeling naar 'bloemrijk grasland'. Bovendien scheidt u een ideaal kiembed voor allerlei planten. Verdroging versterkt u er helaas mee. Het is aan te bevelen niet de gehele oppervlakte tegelijk te bewerken. Afhankelijk van het resultaat op de ene helft van het rietland kunt u na een paar jaar de andere helft bemesten en/of begreppelen.

- **Breng geen bagger op**

De meeste sloten moeten af en toe worden uitgebaggerd om ze op diepte te houden. Bagger bevat vaak veel mineralen en heeft daarom een hoge bemestende waarde. Gooi geen dikke laag zure bagger op een rietland dat al jarenlang tot voordeel van de aanwezigheid van bijzondere planten is beheerd. Dan is dit beheer voor niets geweest.

- **Leg zo mogelijk rietland aan**

U kunt een rietland maken door water op een perceel op te zetten. Dat is geen gemakkelijke manier. Sommige onderbemalen percelen hebben een holle ligging. Als de bemaling stopt, loopt dit land vanzelf onder water. Vanaf de hogere randen kan de verlanding na verloop van tijd vanzelf op gang komen. Plant eventueel riet of biezen aan. Haal in mei of juni stekken met voldoende grote wortelstokken van plaatsen waar deze planten in verband met de schouw toch weg moeten. Het is ook mogelijk rietzoden van minstens 15 bij 30 cm te gebruiken. Hiervoor kunt u ook een kleine kraan gebruiken.

Arbeid en financieringsmogelijkheden

De arbeid, nodig voor het beheer van rietland hangt af van de te treffen maatregel en de frequentie: hoe vaker u maait of anderszins beheert, hoe meer uren het kost. Voor aanleg en beheer van rietland kunt u mogelijk subsidie krijgen via een landelijke of provinciale regeling voor aanleg en onderhoud van landschapselementen (zie hfst. 5 Financieringsregelingen). Informeer hiernaar bij uw adviseur.